

*Храбан І. А., доктор політичних наук, доцент
начальник кафедри Воєнно-дипломатичної
академії (м. Київ)*

ВИЗНАЧЕННЯ ФОНЕТИЧНИХ, ЛЕКСИЧНИХ ТА ГРАМАТИЧНИХ ОСОБЛИВОСТЕЙ ПОРТУГАЛЬСЬКОЇ МОВИ ДЛЯ ДІАГНОСТУВАННЯ ЗДІБНОСТЕЙ ДО ЇЇ ВИВЧЕННЯ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ ВОЄННО-ДИПЛОМАТИЧНОЇ СЛУЖБИ

У статті визначено основні відмінності португальської і української мов у звуковій, лексичній та граматичній структурах побудови цих мов для створення на їх основі комплексу тестових завдань, що дозволить виявляти лінгвістичні здібності майбутніх фахівців воєнно-дипломатичної служби до засвоєння португальської мови.

Ключові слова: лінгвістичні здібності; фонетичні, лексичні та граматичні особливості; діагностування; фахівці воєнно-дипломатичної служби.

В статье определены основные отличия португальского и украинского языков в звуковой, лексической и грамматической структурах построения этих языков для создания на их основе комплекса тестовых заданий, что позволит выявить лингвистические способности будущих специалистов военно-дипломатической службы к освоению португальского языка.

Ключевые слова: лингвистические способности; фонетические, лексические и грамматические особенности; диагностирование; специалисты военно-дипломатической службы.

In the article the main differences of Portuguese and Ukrainian in sound, lexical and grammatical construct structures of these languages for creating complex of test tasks on their basis have been determined. That will allow to educe the language aptitude of future military diplomats for learning Portuguese.

Key words: language aptitude; phonetic, lexical and grammatical peculiarities, testing; military diplomats.

Постановка проблеми. Вивчення іноземних мов на сьогодні є актуальним, як ніколи раніше. Їх засвоєння, а точніше знання іноземних мов, у наш час інформації, комунікації та високих технологій, стало однією з найбільш значущих складових аспектів сучасної, успішної людини і просто обов'язковим для тих, хто хоче досягти бажаних висот у кар'єрі.

Дуже яскраво висловилося з цього питання російський дослідник Н. Рожкова: "Час прийшов такий, що можна дозволити собі не пам'ятати таблицю множення, але от іноземну мову треба знати обов'язково і краще дві. Без цього важко розраховувати на хорошу високооплачувану роботу" [1, с.30].

Це повністю стосується будь-якого офіцера Збройних Сил України, оскільки у рамках реалізації курсу нашої держави щодо вступу в майбутньому до військових структур НАТО та Європейського Союзу українські військові вже зараз активно беруть участь у миротворчих операціях, військово-технічному співробітництві, постійно контактують зі своїми західними колегами стосовно різних питань військового будівництва. Тим більше добре знання іноземної мови, а краще – декількох

іноземних мов, край необхідне випускнику Воєнно-дипломатичної академії.

У Концепції мовної підготовки особового складу Збройних Сил України, затвердженої Міністром оборони у червні 2009 року, підкреслюється, що "поглиблення стратегічного партнерства з НАТО, її активна участь у міжнародних зусиллях, спрямованих на подолання загроз миру і безпеці у світі та процес розвитку і реформування Збройних Сил України визначають зростання ролі мовної підготовки у загальній системі підготовки особового складу Збройних Сил та підвищення вимог до неї" [2, с.1].

На думку багатьох вчених, у тому числі й науковців Воєнно-дипломатичної академії, одним з найважливіших факторів, який необхідно враховувати при навчанні іноземним мовам, є індивідуальні можливості особистості. Серед них основними є лінгвістичні та психологічні здібності. Поговоримо про лінгвістичні здібності. На наш погляд, у цьому контексті треба нагадати, що людина має переваги при вивченні іноземної мови, якщо:

– володіє хорошою слуховою диференційованою чутливістю, тобто

розрізняє звуки та їх відтінки, розпізнає їх у потоці мовлення та імітує їх;

– володіє достатнім обсягом пам'яті (зоровою, слуховою, моторною, коротко- і довготривалою, механічною, логічною, асоціативною, емоційною тощо);

– володіє словесно-логічним мисленням. У цьому випадку особа може засвоювати мову індуктивно, переходячи від окремого до загального. Зрозумівши якийсь правило на конкретному прикладі, він логічно переносить цей окремий випадок на інші подібні ситуації та розповсюджує своє знання з окремого на загальне, розширюючи тим самим свої можливості розуміння та говоріння.

Беззаперечним фактом є те, що підвищення ефективності навчання іноземним мовам у сучасному вищому навчальному закладі пов'язане із сучасною діагностикою ще на етапі вступних іспитів і подальшим розвитком загальних та спеціальних здібностей курсанта, слухача.

Для проведення діагностування лінгвістичних здібностей необхідно розробити комплекс тестових завдань для їх виявлення. Це в свою чергу вимагає визначити основні відмінності португальської і української мов у фонетичній, лексичній та граматичній структурах їх побудови. На основі визначених особливостей складаються спеціальні тестові завдання для визначення мовної компетенції абітурієнта та мовної компетентності курсанта, слухача.

Мета статті – визначити фонетичні, лексичні та граматичні особливості португальської мови, на основі яких можна скласти тестові завдання для діагностування лінгвістичних здібностей майбутніх фахівців воєнно-дипломатичної служби до вивчення цієї іноземної мови.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз літератури за цією тематикою дозволяє констатувати, що над загальними питаннями діагностики лінгвістичних здібностей працювало і працює багато вітчизняних та іноземних вчених (Колшанський Г., Красненко А., Левицький Л., Лурія А., Седов К, Бутакова Л., Піщальникова В., Шибкова О., Пінкер С., Дейкван Т., Моррісон А., Пімслер П., Морсберг Л. тощо).

Деякі дослідники вивчали види лінгвістичних здібностей (Беляєв В.,

Журавльов А., Кабардов М., Магін Н, Синиця І.), розробляли методи тестування (Ведянін Ю., Зимня І., Соколова О., Толкачова С. Ботке К., Кіфліган Р., Керолл Дж., Купер Ф., Хардінг Ф., Хенмон В.), психолінгвістична база теорії мовленнєвої діяльності створювалася у працях Бенедиктова Б., Галунова В., Щерби Л., Колкера Я., Виготського Л., Леонт'єва А., Миролюбова А., Чомського Н., Конзета Дж. та багато інших.

Проблеми лінгвістичних здібностей знайшли своє відображення у дисертаціях Лисих Е. [8], Шибкової О. [9], Кочкіної О. [10] і т.д.

Виклад основного матеріалу. Порівнюючи фонетичні особливості вимови звуків в португальській і в українській мовах, можна виявити основні відмінності в загальних особливостях вимови звуків цієї іноземної мови.

Так, звукова система португальської мови на відміну від української характеризується:

1. Редукцією (послабленням) ненаголошених голосних: clima [клим^a], livro [ливр^y].

2. Наявністю п'яти носових та п'яти носових дифтонгів maça [macã], gente [жєти], fim [фї], ponto [пõту], assunto [acũty], rão [pãu], mãe [mãй], põe [пõй], viagem [вїяґей], muito [мўйту].

3. Наявністю трифтонгів, що уявляють собою сполучення трьох голосних звуків. Як правило сполучаються два голосних та один напівголосний: raio [ʹiũ], aldeia [ʹaiũ], saia [ʹaiũ]; рідкіше – один голосний та два напівголосних: reais [iũai], anuais [u'ai], roeiga [ũai].

4. Португальська буква **a** передається не лише звуком [a], який відповідає наголошеному **a** української мови, а й звуком [ɐ], який не має аналогу в українській мові. Цей звук середній між українськими **a** та **e**: в ненаголошеному положенні – rará [pɐ'ra]; під наголосом перед приголосними **m**, **n**, **nh** – ama [ʹɐmɐ], Ana [ʹɐnɐ]; в службових словах: **a** [ɐ] – означений артикль жіночого роду; **a** [ɐ] – прийменник.

5. Всі приголосні португальської мови, окрім деяких випадків вимови **r**, подібні з відповідними звуками української мови, однак вимовляються з більшою напругою.

6. Приголосний **r** вимовляється двома способами в залежності від його місця положення в слові:

1) приголосний [r] нагадує послаблене українське **p**: в кінці слова – lar [la]; всередині слова між голосними – parada [pa'ada]; у сполученні з шумними приголосними – abril [ab'ril];

2) приголосний [r] на відміну від звука [r], а також від української букви **p**, є вібруючим, з багатьма наголосами звук (p-r-рама): на початку слова – russo ['rusu]; між голосними, коли він подвійний – rapa ['pa]; усередині слова перед сонантами **n, m, l**; перед носовими голосними – tenro ['tẽru] [6].

Аналізуючи лексичні особливості словникового складу португальської мови у порівнянні з українською, можна спрогнозувати здатність україномовних абітурієнтів, особливо тих, хто володіє логічним мисленням, сприймати, розрізняти і засвоювати слова та вирази цієї іноземної мови, а також уміння працювати зі словниками. Як і в українській мові, лексичні одиниці в португальській мові можуть утворюватися шляхом словотворення, словоскладання та формування від інших частин мови (субстантивація). Розглянемо ці процеси на прикладі іменників:

1. Словотворення – утворення іменників за допомогою суфіксів та префіксів – є найпродуктивнішим способом словотворення в португальській мові.

а). Суфіксальне:

– іменників від іменників за допомогою суфіксів: **-aria, -agem, -ia, -dade**;

Наприклад: porta – portaria, equipa – equipagem, agente – agência; união – unidade;

– іменників від прикметників за допомогою суфіксів: **-tura, -eza, -tude, -ência**;

Наприклад: cultural – cultura, belo – beleza, amplo – amplitude; independente – independência;

– іменників від дієслів за допомогою суфіксів: **-agem, -ção, -imento, -ança**;

Наприклад: vir – viagem, atuar – a acção, desenvolver – desenvolvimento; mudar – mudança;

б). Префіксальне.

Префіксами, що найбільш вживаються в португальській мові для утворення іменників є такі: **ante-, com-, contra-, in-**.

Наприклад: porto – anteporto, passageiro – compassageiro, espionagem – contra-espionagem; sono – insônia.

2. Словоскладання називається спосіб утворення іменників через злиття в одно слово двох і більше відтворних основ (слів). Елементи, з яких складено слово, пишуться окремо, через дефіс або разом.

Наприклад:

– іменник + іменник: porta-aviões, caneta-tinteiro;

– прикметник + іменник: o meio-dia, o alto-forno;

– іменник + прийменник + іменник: a sala de aula, o saco-de-areia;

– дієслово + іменник: o salta-regra, o para-luz.

3. Субстантивація – це перехід інших частин мови в розряд іменників. До іменників можуть переходити слова будь-якої частини мови, набуваючи їх ознаки. Субстантивація здійснюється за допомогою артиклів:

– дієслово (інфінітив та інші дієслівні форми): dever – o dever, o jantar – o jantar; empregar – o empregado, gelar – a gelada;

– прикметник: bravo – o bravo, digno – o digno;

– чисельник: somente os cinco, quem apoiaram-me;

– займенник: nada – o nada, eu – o eu;

– прислівник: o pró – o pró, contra – o contra [7, с.11-15; 8, с.30-41].

Аналізуючи та порівнюючи граматичні особливості, португальської та української мов, можна констатувати, що португальська мова має такі основні особливості:

1. У португальській мові використовуються три знаки графічного наголосу:

– **acento agudo** – асенту агуду (´), що вживається для позначення наголошеного складу: papá, também.

– **acento grave** – асенту граве (˘), що вживається для позначення злиття прийменника **a** з означеним артиклем жіночого роду **a**, а також з початковою буквою **a** наступного вказівного займенника: à cidade (**a** – прийменник + **a** – артикль жіночого роду) – місту, àguele instituto (**a** –

прийменник + **aguele** – вказівний займенник той) – тому інституту;

– **acento circunflexo** – асенту сіркунфлексу (ˆ), – вживається для позначення закритої вимови голосних **a, e, o, i** під наголосом, а також для розпізнавання слів з однаковим звучанням і написанням, але різних за значенням (омонімів): **âmbito, independência, estômago**.

2. Наявність артиклів.

У португальській мові, як і в інших романських мовах, перед іменником звичайно вживається службове слово – артикль, який узгоджується з іменником в роді і числі. Існують два види артикля – означений (**artigo definido**) – **o** (ч.р.) та **a** (ж.р.) та неозначений (**artigo indefinido**) – **um** (ч.р.) та **uma** (ж.р.), які є показниками категорії означеності чи неозначеності іменника.

3. Утворення множини іменників.

Множина іменників, які в однині закінчуються на голосний (*vogal*), формується шляхом додавання **-s**: **o livro – os livros, a mesa – as mesas**.

Іменники, що закінчуються на приголосні **-r, -s, -z** у множині мають закінчення **-es**: **a flor – as flores, o gas – o gases, a noz – as nozes**.

Іменники, що закінчуються на приголосну **-m** у множині мають закінчення **-ns**: **o som – os sons**.

4. У португальській мові немає відмінків.

Граматична категорія – відмінок – передається за допомогою різних прийменників: **ir ao instituto, sair da casa, passear pela rua, há na mesa**.

5. За родами прикметники поділяються на дві групи:

1). Прикметники двох родових закінчень (*biformes*): **o** – для чоловічого роду, **a** – для жіночого: **o rapaz ucraniano – a rapariga ucraniana** – українська дівчина.

2). Прикметники одного родового закінчення (*uniformes*) на **-e, -l, -m, -r, -s, -z** мають загальну форму для обох родів: **o homem doente – a ave doente, o céu azul – a saía azul**.

6. Всі португальські дієслова за їх закінченням поділяються на три дієвідміни. Дієслова I дієвідміни (*primeira conjugação*) закінчуються на **-ar**: **marcar**, дієслова II дієвідміни (*segunda conjugação*) закінчуються

на **-er**: **escrever**, дієслова III дієвідміни (*terceira conjugação*) закінчуються на **-ir**, **discutir**. Особливу групу утворює дієслово **rôr** та його похідні, наприклад, **propor**.

Дієслова типової дієвідміни (**verbos regulares**) дієвідмінюються за певними правилами, не відхиляючись від парадигми дієвідміни, характерної для цього типу.

Наприклад: дієслова із закінченням на **-ar**: **falar, lutar**; на **-er**: **comer, beber**; на **-ir**: **abrir, partir**.

Дієслова нетипової дієвідміни (**verbos irregulares**) можна поділити на **відхильні дієслова**, що дієвідмінюються за особливим для кожної групи зразком, наприклад, дієслова на **-ear** (**passar, rodar, barbear, soxear**), на **-ir**, в яких при дієвідмінюванні **o** змінюється на **e** (**dormir, cobrir**) або **e** на **i** (**servir, repetir, preferir**), а також **дієслова індивідуальної дієвідміни**, що дієвідмінюються за певним для кожного дієслова зразком (**ser, estar, ter, fazer** тощо).

7. У португальській мові, як і в українській, є три способи дії: дійсний, наказовий та умовний. **Умовний спосіб** вживається тоді, коли дія або стан є бажаними, необхідними, можливими, сумнівними. В португальській мові на відміну від української він поділяється на **Modo Condicional** та **Modo Conjuntivo**.

Modo Condicional у своєму модальному значенні більше вживається в незалежному реченні:

Poderia ajudar-me o senhor ? – Ви б не могли допомогти мені ?

Eu gostaria de ler um livro deste escritor. – Я б хотів прочитати якусь книгу цього письменника.

Modo Conjuntivo вживається переважно в підрядних реченнях:

Espero que tu me escrevas de vez em quando. – Очікую, що ти мені будеш писати час від часу.

É preciso que o senhor descanse no domingo. – Необхідно, щоб Ви відпочили у неділю [7, с.9-23, 34-35, 77-87; 8, с. 24-26, 30-44].

Висновки. Проблема лінгвістичних здібностей, що можуть розвиватися – залежність успішності оволодіння іноземною мовою від індивідуальних особливостей особистості. Діагностування лінгвістичних здібностей має здійснюватися для визначення мовної компетенції

абітурієнта та мовної компетентності курсанта, слухача.

Визначення основних відмінностей португальської і української мов у фонетичній, лексичній та граматичній структурах їх побудови дозволяє розробити комплекс текстових завдань для діагностування лінгвістичних здібностей.

Звукова система португальської мови на відміну від української характеризується редукацією ненаголошених голосних, наявністю носових дифтонгів та трифтонгів, подвійне звучання голосної **a**. Всі приголосні португальської мови, окрім деяких випадків вимови **r**, подібні з відповідними звуками української мови, однак вимовляються з більшою напругою.

Аналізуючи лексичні особливості словникового складу португальської мови у порівнянні з українською, можна спрогнозувати здатність україномовних абітурієнтів, особливо тих, хто володіє логічним мисленням, сприймати, розрізняти і засвоювати слова та вирази цієї іноземної мови, а також уміння працювати зі словниками.

Основні граматичні особливості португальської мови у порівнянні з українською є такими: у португальській мові використовуються знаки графічного наголосу та артиклі, немає відмінків, спосіб утворення множини інший, за родом прикметник можна поділити на дві групи, всі дієслова за їх закінченням поділяються на три дієвідміни.

Аналіз фонетичних, лексичних та граматичних особливостей дасть можливість створити комплекс тестових завдань на їх основі, що дозволить виявляти здатність абітурієнтів до вивчення португальської мови.

Перспективи подальших досліджень. На основі визначених основних фонетичних, лексичних та граматичних особливостей португальської мови можна розробити комплекс тестових завдань та експериментально підтвердити методику діагностування здібностей до вивчення португальської мови в абітурієнтів Воєнно-дипломатичній академії.

Література

1. Рожкова Н. Иностранный язык – друг мой, но в школе его выучить нельзя / Н. Д. Рожкова // Образование. – 2003. – № 2. – С. 30-33.
2. Наказ Міністра оборони України “Про затвердження Концепції мовної підготовки особового складу Збройних Сил України та Плану реалізації Концепції мовної підготовки особового складу Збройних Сил України” № 267 від 01.06.2009 р. – Офіц. вид. – К.: МО України, 2009. – 29 с. – (Нормативний документ Міністерства оборони України. Наказ).
3. Лысых Е. Развитие познавательных и лингвистических способностей у студентов неязыкового вуза : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / Е. Ю. Лысых. – Ставрополь, 2002. – 179 с. – РГБ ОД, 61:03-19/287-7.
4. Шибкова О. Диагностика и формирование познавательных компонентов лингвистических способностей учащихся старших классов с углубленным изучением английского языка : дис. ... канд. психол. наук : 19.00.07 / О. С. Шибкова. – Ставрополь, 2000. – 201 с. – РГБ ОД, 61:00-19/292-5.
5. Кочкина О. М. Структура и динамика языковых способностей в дискурсивной практике : диссертация ... кандидата психологических наук : 19.00.01 / О. М. Кочкина. – Москва, 2009. – 173 с. – РГБ ОД, 61 09-19/382.
6. Голубева Е. Фонетика португальского языка. Вводный курс: Для ин-тов и фак. иностр. яз. / Е.Г. Голубева – М.: Высш. школа, 1981. – 119 с.
7. Никонов Б.А. Грамматика португальского языка. Практический курс: Для ин-тов и фак. иностр. яз. / Б.А. Никонов. – М.: Высш.школа, 1981. – 263с.
8. Relvas J.M. Gramática portuguesa. Exercícios graduados / J.M. Relvas – Porto: Machado & Ribeiro, 1974. – 270 p.